

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про оголошення рішень судів щодо притягнення до кримінальної відповідальності колишніх працівників міліції : наказ МВС України від 31.07.2012 № 661.
2. Тихоненко Л.Л. Напрямки вдосконалення виховної роботи в органах внутрішніх справ / Л.Л. Тихоненко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - № 2. - 2012. - С. 351-356.
3. Нестеренко М.В. Особистісні якості працівника міліції як елемент забезпечення його правомірної поведінки / М.В. Нестеренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. - 2014. - Серія право. - Вип. 26. - С. 27-30.
4. Жалинский А.Э. Профессиональная деятельность юриста. Введение в специальность : учеб. пособие. - М. : Издательство БЕК, 1997. - 312 с.
5. Лукашенко А.А. Організаційно-правове забезпечення виховної роботи в органах внутрішніх справ / А.А. Лукашенко // Юридичний науковий електронний журнал. - № 1. - 2014. - С. 32-35.
6. Сабо И. Основы теории права / Под ред. и вступ. статья д-ра юрид. наук В.А. Туманова. - М.: Прогресс, 1974. - 270 с.
7. Организация и эффективность правового воспитания / [под. ред. Д.А. Керимова]. - М.: Мысль, 1983. - 285 с.
8. Журавель Н.О. Особливості формування правосвідомості курсантів вищих навчальних закладів системи МВС / Н.О. Журавель // Науковий вісник Юридичної академії МВС. - 2002. - №2. - С. 263-271.
9. Бородин В.В. Воспитание правовой культуры у молодых сотрудников милиции: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 „Теория и история государства и права; история политических и правовых учений” / В.В. Бородин. - К., 1989. - 26 с.

УДК 347.973

Романова А. С., к.ю.н., доцент доцент
кафедри теорії та філософії права ННІ права
та психології НУ «Львівська політехніка»

Філософсько-правове обґрунтування праволомної поведінки людини

У статті висвітлюється праволомна поведінка людини що полягає у руйнуванні (ламанні) норм встановлених позитивним правом держави і норм встановлених природним правом, а також, тягне за собою природно-правові санкції, як відповідальність людини за руйнування балансу існування соціоприродного і природно-правового простору.

Ключові слова: правова поведінка, правомірна поведінка, праволомна поведінка, справедливість, правопорушення, природно-правовий простір.

В статье освещается праволомное поведение человека заключающееся в разрушении норм установленных позитивным правом государства и норм установленных естественным правом, а также влечет за собой естественно-правовые санкции, как ответственность человека за разрушение баланса существования социоприродного и естественно-правового пространства.

Ключевые слова: правовое поведение, правомерное поведение, праволомное поведение, справедливость, правонарушение, естественно-правовое пространство.

The article deals with the illegal human behavior that is a destruction (breaking) of the norms established by positive law of the state and norms established by natural law; the illegal behavior also entails natural and

legal sanctions as the responsibility of a person for the destruction of the existence balance of the socio-natural and natural-legal space.

Key words: legal behavior, lawful behavior, illegal behavior, justice, offence, natural and legal space.

Постановка проблеми. Відомо, що мотиви людських вчинків можуть бути різними. На поведінку може впливати як будь-які конкретні мотиви, причини, так і сукупність внутрішніх спонукань, декілька мотивів, що можуть бути найрізноманітнішими, можуть суперечити один одному, не збігатися. Це все, безумовно, впливає на життєдіяльність людини, на те, якою буде її поведінка. Виходячи з того, що правова поведінка людини у природно-правовому просторі проявляється в правомірній і праволомній поведінці, варто детально вивчити механізм проблеми і дослідити співвідношення соціологічних, психологічних та юридичних особливостей такого виду поведінки, для того, щоб уникнути збільшення кількості проявів праволомної поведінки людини.

Аналіз досліджень даної проблеми. Традиційне уявлення про правову поведінку в юридичній науці переосмислюється і переглядається. Важливу роль відводиться природно-правовим підходам до осмислення як правомірного так і праволомного існування людини. Незважаючи на велику увагу вчених до вивчення феномена поведінки людини, в сучасній правовій науці здебільшого приділялася увага загальнотеоретичним особливостям правомірної і неправомірної поведінки, тому на даний момент відсутня достатньо глибока, цілісна і аргументована саме філософсько-правова модель праволомної поведінки людини, як порушення нормативно-ціннісних стереотипів природного права.

Слід зазначити, що цій проблемі приділяли значну увагу такі вчені, як М. Александров, О. Грищук, І. Ільїн, В. Кудрявцев, В. Лозовой, М. Матузов, С. Сливка, В. Соловйов та інші.

Незважаючи на публікації цих і багатьох інших учених, проблема праволомної поведінки людини у природно-правовому просторі залишається актуальною і такою, що потребує глибокого аналізу.

Мета даної статті зумовлює необхідність філософсько-правового аналізу широкого кола питань, що стосуються обґрунтування праволомної поведінки людини в природно-правовому просторі.

Виклад основного матеріалу. Однією з важливих проблем існування людини є прояви її праволомної поведінки у суспільстві. Така поведінка порушує не лише норми права, що були прийняті для загальної користі, а природно-правові основи світобудови. Ідеальним є те суспільство в якому існує реальне верховенство природного права і закону. Дотримання норм права є, мабуть, основним критерієм подальшого правового розвитку суспільства, його правовим фундаментом.

Значна частина практичних зусиль правотворчих, правоохоронних і правозастосовних органів держави, як суспільного утворення, спрямована на вирішення питань, пов'язаних з праволомною поведінкою людини. Ми вважаємо, що для висвітлення задекларованої проблематики доцільно розглядати праволомну поведінку людини саме у державному утворенні, так, як держава є «середовищем», витвором людства поза яким людина сьогодні, практично не існує і не реалізує себе. І саме держане суспільство в особі певних органів та уповноважених осіб повинна реагувати на праволомну поведінку людини, чим відновлюватиме порушений природно-правовий баланс та гармонію існування і розвитку як людини так і соціоприродного простору.

Насамперед, зазначимо, що ми вважаємо за доцільне вживати термін «праволомна поведінка» щодо дій людини, котрі спрямовані на порушення одночасно як норм і устоїв позитивного права так і норм природного права. Більшість науковців дотримуються підходу за яким ототожнюють, або ж практично порівнюють праволомну і неправомірну поведінку. Якщо неправомірна поведінка - це юридична категорія, що окреслює протиправне, винне, соціально шкідливе діяння (дію чи бездіяльність) деліктоздатної особи, яке тягне за собою передбачені правовими нормами негативні наслідки для правопорушника як реакцію держави виключно за нормами позитивного права, а відсутність, скажімо, однієї з його ознак не дозволяє розглядати діяння як неправомірну поведінку [1, с. 183], то праволомна поведінка — це дещо ширше за своїм змістом поняття, що означає руйнування (ламання) як норм, що встановлені державою і є похідними від природно-правових норм, так і норм встановлених природним правом. Праволомна поведінка людини тягне за собою ще й природно-правові санкції, як відповідальність людини за руйнування балансу існування соціоприродного і природно-правового простору.

Як зазначає О. Грищук, «природне право відображає, так би мовити, суб'єктивну сторону права, його духовний зміст. Позитивне ж право є вираженням предметної (об'єктивної) сторони права і являє собою систему юридичних норм. Природне право існує поряд з позитивним правом як сукупність вимог, що породжені об'єктивними умовами життєдіяльності людини, самим життям суспільства. Тому природне право містить такі можливості (права) людини, які зумовлені особливостями її природи (сутності), а також відповідають досягнутому рівню розвитку суспільства» [2, с. 16] тому, при порушенні людиною норм позитивного права відбувається автоматичне порушення ціннісних установок природно-правового простору, а це означає, що здійснюється праволомна поведінка, котра посягає на ціннісні основи світобудови.

При аналізі такого явища, як праволомна поведінка, ключову роль відіграє співвідношення соціологічних, психологічних та юридичних особливостей проблеми.

Соціологічний аспект полягає в глибинних суспільних підставах поведінки, незалежно від існуючих норм права, які можуть змінюватися залежно від особливостей розвитку суспільства. Психологічна сторона виражається у встановленні того, як сама людина ставиться до своєї праволомної поведінки, чим вона керується, вибираючи такий вид поведінки. Юридична сторона полягає у співвідношенні діянь людини з нормами закону.

Досить часто праволомна поведінка характеризується через її різновид - правопорушення, тобто фактично відбувається підміна понять. Історично розмежування праволомної поведінки та правопорушення склалося не відразу. Однією з перших спроб в цій сфері можна вважати ідеї М. Коркунова, який наприкінці XIX століття розглянув поняття «неправомірний стан» в співвідношенні з правопорушенням. На думку вченого, ці явища мають спільну рису - суперечать вимогам права. При цьому Н. Коркунов стверджує, що не всяке заперечення закону можна назвати правопорушенням [3, с. 186].

Питання про сутність праволомної поведінки навіть загальною теорією права, не завжди активно досліджувалися. Спочатку праволомну поведінку і правопорушення ототожнювалися. Цьому сприяло те, що на їх спорідненість вказують загальні ознаки - протиправність, соціальна шкідливість, суспільна небезпека тощо.

Зауважимо, що між праволомною поведінкою і правопорушенням знак рівності

ставити не можна. Праволомна поведінка не може виражатися через поняття «правопорушення», між ними є причинно-наслідковий зв'язок, адже правопорушення є безпосередньо результатом і видом праволомної поведінки. Загалом на сьогоднішній день можна вважати усталеним підхід, що праволомна поведінка є поведінка, що суперечить нормами права, а правопорушення є видом праволомної поведінки і в жодному разі не може з нею ототожнюватися.

Зазначимо, що сутність праволомної поведінки полягає в тому, що вона, на відміну від правомірної, заподіює, або ж потенційно може заподіяти, шкоду існуючим світовідносинам, правам та інтересам громадян, суспільству і державі загалом. Праволомна поведінка різна за своєю спрямованістю, за імовірністю настання шкідливих наслідків і їхньої ваги, за характером мотивів що виникають у людини, що вчинила, чи здатна вчинити таке діяння.

Праволомна поведінка характеризується масовістю, що проявляється в конкретному змісті її видів, з яких утворена ця сукупність. Видами праволомної поведінки є, зокрема, правопорушення, зловживання правом, об'єктивно-протиправні діяння, які проявляються в діях (бездіяльності) конкретних людей, їх свідомих вольових вчинках. Вчинок проявляється в суспільній дійсності, в соціоприродному просторі і не може здійснюватися поза ним. У цьому сенсі будь-яка поведінка є суспільною, не є винятком і праволомна поведінка.

Також, важливим є те, що праволомна поведінка проявляється в її результатах, а отже, в тому злі, яке вона завдає суспільству. Це зло не можна розглядати тільки як фізичний чи матеріальний збиток, воно завдає відчутної шкоди всьому природно-правовому простору і, зрештою, самій людині, котра це вчиняє, руйнуючи її ціннісну сутність. Розміри і характер шкоди, спричинені різними видами праволомної поведінки, не однакові.

Також, важливим моментом є те, що структура і динаміка праволомної поведінки змінюється залежно від суспільних умов життя людей.

Важливо зрозуміти, що поведінка, котра порушує норми права, є, безперечно, поведінкою праволомною. Однак, як відомо, норми права при всій їх повноті і численності ніколи не можуть охопити всіх конкретних видів можливої поведінки людини, навіть якщо мова йде про природно-правові норми, то вони охоплюють повністю правове буття людини, але не можуть спрогнозувати поведінку людини, як реакцію на ті чи інші явища чи обставини [4, с. 142]. Норми природного права можуть лише відреагувати на праволомну поведінку людини. І тут виникає питання про прогалини у позитивному праві, коли необхідна юридична норма відсутня взагалі, а потрібно врегулювати певні відносини. Значить людини повинна орієнтуватися на принципи права загалом, а отже, здебільшого на норми природного права і вже тоді, в результаті такого орієнтування законодавець зможе прийняти необхідну норму на основі норми природного права.

Звичайно, не можна не наголосити, що праволомна поведінка порушує не тільки норму права (природного чи позитивного), а й природні права інших людей.

Видається, що праволомна поведінка як антипод правомірної завжди порушує об'єктивне право і одночасно може порушувати і суб'єктивне право будь-якої людини. Порушення об'єктивного чи суб'єктивного права є показником того, в якій частині повинна бути порушена норма для визнання, дії праволомною [5, с. 225].

При розкритті поняття праволомності можна виходити зі специфіки форм впливу

права на людські вчинки. Такими формами, є заборони, приписи та дозволи [6, с. 82]. Виходячи з цього, праволомно поведінку можна також, охарактеризувати як поведінку, заборонену не тільки нормативними актами, а й нормами природного права, як таку, що порушує не лише виражені в нормах заборони, а й неписані ціннісні основи буття людини у природно-правовому просторі.

Однак «заборона» в широкому сенсі, полягає в обов'язку не допускати забороненої поведінки, не чинити дій, що суперечать нормам права. Отже, вимога певної поведінки є одночасно і забороною поведінки, що полягає у прущенні належного.

Окрім того, праволомна поведінка як правова категорія характеризується також невиконанням обов'язку, тобто, на відміну від норм позитивного права, у природному праві це відступ від будь-якого правового обов'язку, а в позитивному праві – це відступ тільки від обов'язку, що має імперативний характер.

При дослідженні праволомної поведінки, як правової категорії, для з'ясування її сутності і повної характеристики необхідно виділити притаманні їй ознаки, які можна розділити на три групи (соціальні, психологічні, правові).

Соціальні ознаки праволомної поведінки дозволяють розглядати її з точки зору соціальної некорисності, а також, уточнити, як вона впливає на загальноприйняті норми поведінки в суспільстві, зокрема і на морально-ціннісні.

До таких ознак відносять: - суспільна шкідливість, яка є оцінкою відповідних видів праволомної поведінки (правопорушення, об'єктивно-протиправне діяння, зловживання правом) з точки зору наслідків для суспільних інтересів і цінностей [7, с. 92]; - винятковість прояву праволомної поведінки, на відміну від масовості правомірної. Сьогодні праволомну поведінку можна спостерігати все частіше і цьому сприяють багато факторів (економічні, політичні, суспільні). Суспільство повинно всіляко сприяти формуванню такої правосвідомості людей, що не ставить під сумнів ідеї про недопустимість праволомної поведінки як відхилення від нормальної людської життєдіяльності; - негативна оцінка суспільством праволомної поведінки. Люди, суспільство загалом і, звичайно ж, держава негативно ставляться до такої поведінки, вона не заохочується, і не схвалюється.

Конкретизувати внутрішнє ставлення людини до своїх вчинків дозволяють психологічні ознаки праволомної поведінки: - усвідомлення в тій чи іншій мірі праволомності скоєного вчинку. В цьому сенсі людина усвідомлює, що вона порушує, або може порушити норми права, а також права інших осіб, але продовжує вести себе праволомно; - переконаність людини в необхідності діяти саме праволомним чином в силу тих чи інших причин (корисливих, особистісних); - вмотивованість праволомної поведінки, тобто обґрунтування скоєних праволомних діянь; - цілеспрямованість праволомної поведінки, що передбачає прагнення людини до досягнення певної мети шляхом праволомних дій.

Однозначно, що лише людина особисто, з урахуванням ситуації, що склалася, вправі вирішувати, чи чинити їй праволомно чи ні, а правові ознаки праволомної поведінки дозволяють оцінити ступінь невідповідності поведінки, вчинків людей вимогам норм права [8, с. 228]. Такими ознаками є: - праволомна поведінка є родовим, узагальнюючим поняттям для окремих видів праволомної поведінки (правопорушення, зловживання правом); - чітка правова регламентація праволомних дій; - протиправність праволомної поведінки виражається в тому, що людина порушує певну дійочу норму права, діє всупереч усім правовим приписам і тим самим протиставляє

свою волю волі суспільства, вступає з ним в конфлікт; - негативна оцінка суспільством та його органами праволомної поведінки та необхідність постійної протидії, цілеспрямованої діяльності щодо попередження, припинення і профілактики такої поведінки [9, с. 172]; - настання правових наслідків. Праволомна поведінка, як правило, пов'язана з настанням правових наслідків у вигляді позитивно-правової та природно-правової відповідальності.

Висновки. Розглядаючи феномен праволомної поведінки як складової частини поєднання парних категорій (правомірність і праволомність), варто зазначити, що правова поведінка може існувати саме на основі поєднання цих двох непересічних її частин. Прагнути до ідеалу у вигляді лише правомірної поведінки людини потрібно, але на даному етапі спільного розвитку це є утопічним, а тому, варто докладати усіх зусиль для того, щоб людина відчувала потребу жити за нормами природного права і не здійснювала праволомних вчинків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Норма та девіація у правоохоронній діяльності: кримі-нологічні дослідження: вип. 6 / редкол.: Є. Гнатенко та ін.; [гол. ред. канд. філос. наук В.І. Поклад]; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – 448 с.
2. Гришук О. В. Людська гідність у праві: філософський аспект: автореф. дис. ... к. ю. н.: спец. 12.00.12 «Філософія права» / Оксана Вікторівна Гришук. – Харків, 2008. – 36 с.
3. Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права. 8-е изд. / Н. М. Коркунов – СПб.: Изд. Юр. Кн. Маг. Н. К. Мартынова, 1908. – 354 с.
4. Сливка С. Правнича деонтологія / С. Сливка. – К.: Атіка, 1999. – 336 с.
5. Матузов Н. И. Актуальные проблемы теории права / Н.И. Матузов. – Саратов: Саратов. акад. права, 2003. – 510 с.
6. Кудрявцев В. Н. Закон, поступок, ответственность / В. Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1986. – 204 с.
7. Коржанський М. Й. Нариси кримінального права / М. Й. Коржанський. – К., 1999. – 208 с.
8. Михеев Р. И. Вменяемость и невменяемость / Р. И. Михеев. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1983. – 300 с.
9. Мирошник С. В. Закон и мотивация труда: учеб.-практ. пособие для специалистов, студентов и преподавателей вузов / С. В. Мирошник. – Ростов-на-Дону: Март, 2003. – 252 с.